

THE PROCESSES OF TRANSFORMATION OF THE MAHALLA INSTITUTE IN UZBEKISTAN

Elyor Zaitov

associate professor of the Department of Sociology, in Sociological Sciences (PhD)
National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek,
Uzbekistan, Tashkent

ABOUT ARTICLE

Key words: Mahalla, historical perspective, communal life, ethnography, Uzbek national values, statehood history, independence, local self-governance, Zoroastrianism, ancient traditions.

Received: 16.11.24

Accepted: 18.11.24

Published: 20.11.24

Abstract: This article explores the history of the mahalla institution, which holds a significant place in the lifestyle of the Uzbek people, from a developmental perspective. It examines the portrayal of mahalla life and collective relationships, with roots in ancient times, as reflected in historical and ethnographic literature. The literature is categorized into five historical periods: historical sources on traditional communal lifestyles; historical and ethnographic materials from the Russian Empire period; views on mahalla life during the Soviet period; the mahalla institution in the independence period, highlighting its legal and social aspects; and foreign studies. The importance of this research lies in its contribution to a deeper understanding of the mahalla institution's content and essence, as well as in providing valuable information on the culture and history of our people.

O'ZBEKISTONDA MAHALLA INSTITUTINING TRANSFORMATSIYALASHUVI JARAYONLARI

Elyor Zaitov

“Sotsiologiya” kafedrası dotsenti, Sotsiologiya fanlari bo'yicha (PhD)
Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy Universiteti
O'zbekiston, Toshkent

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: Mahalla, tarixiy nuqtai nazar, jamoaviy hayot, etnografiya, o'zbek milliy qadriyatlari, davlatchilik tarixi,

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek millati turmush tarzida muhim o'rin tutadigan mahalla institutsionaliziruet tarixi va uning

mustaqillik, mahalliy o'zini-o'zi boshqarish, zardushtiylik, qadimgi an'analar.

rivolajanishi tarixi nuqtai nazaridan o'rganiladi. Mahalla hayoti va jamoaviy munosabatlarning qadimgi davrlarga borib taqalishi, obuchaya tarixiy-etnografika adabiyotlarda aks etgani tahlil qilinadi. Adabiyotlar tarixiy davrlarga ko'ra besh guruhga bo'lingan holda o'rganilgan: an'anaviy jamoaviy hayotga oid tarixiy manbalar, sovet davridagi mahalla hayotiga munosabat, mustaqillik davridagi mahalla, huquqiy va ijtimoiy jihatlari, hamda xorijiy tadqiqotlar. Tadqiqotning ahamiyati mahalla institut mazmun va mohiyatini chuqurroq tushunishga xizmat qiladi va xalqimiz madaniyati va tarixiga oid qimmatli ma'lumotlar keltiriladi.

ПРОЦЕССЫ ТРАНСФОРМАЦИИ ИНСТИТУТА МАХАЛЛИ В УЗБЕКИСТАНЕ

Элёр Заитов

доцент кафедры Социологии, по социологическим наукам (PhD)

Национальный университет Узбекистана имени Мирзо Улугбека

Узбекистан, Ташкент

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: Махалля, исторический взгляд, коллективная жизнь, этнография, национальные ценности узбеков, история государственности, независимость, местное самоуправление, зороастризм, древние традиции.

Аннотация: В данной статье рассматривается история института махалли, который играет важную роль в образе жизни узбекского народа, с точки зрения его развития. Анализируется отражение жизни махалли и коллективных отношений, уходящих корнями в древние времена, в историко-этнографической литературе. Литература изучена по пяти историческим периодам: исторические источники, касающиеся традиционного коллективного образа жизни; отношение к жизни махалли в советский период; махалля в период независимости с правовыми и социальными аспектами; а также зарубежные исследования. Значение исследования заключается в том, что оно способствует более глубокому пониманию содержания и сущности института махалли, а также предоставляет ценные сведения о культуре и истории нашего народа.

KIRISH

Adabiyotlarni tarixiy nuqtai nazardan o'rganish mahallaning mohiyatini, tarixini va rivojlanishini yoritishda katta ahamiyatga ega. Shu ma'noda mavzuni tarixshunoslik doirasida xalq

turmush tarzi bilan bog'liq turli masalalarni, xususan Sharq xalqlari tarixini va madaniyatiga oid manbalarda o'z ifodasini topgan jihatlarni o'rganish maqsadga muvofiqdir. Shuningdek, bu mavzu qadimgi zardushtiylik diniga oid adabiyotlarda ham o'z aksini topgan [1, 89-92]. Masalan, "Avesto"da jamoa (vaeshvadata) qo'ni-qo'shni bilan bog'liq asosiy ijtimoiy birlik sifatida tasvirlangan va ular ma'lum hudud doirasida faoliyat olib borishgan [2, 89]. Zardushtiylik jamoasi esa ijtimoiy toifalarga bo'lingan bo'lib, bu qatlamlarning ijtimoiy mavqei haqida "Avesto"dagi adabiyotlar va tadqiqotchilar ishlari dalolat beradi [3, 10].

ASOSIY QISM

Millatimizning turmush tarzidagi mahalla faoliyatini tarixiy nuqtai nazardan o'rganish bugungi kunda ilmiy va amaliy jihatdan dolzarb hisoblanmoqda. Insonlarning o'zaro uyushgan holdagi jamoaviy hayoti va munosabatlari qadimgi davrlarga borib taqaladi. Shuni ta'kidlash lozimki, bunday munosabatlar tarixiy-etnografik adabiyotlarda ham o'z ifodasini topgan. Shu sababli ushbu mavzuga oid adabiyotlarni mavjud an'anaviylikdan chetlanib, besh guruhda ko'rib chiqish mumkin:

Birinchi guruhga millatimiz va uning davlatchilik tarixiga oid tarixiy manbalarda o'zbeklarning an'anaviy jamoaviy hayot tarziga oid manbalar kiritildi;

Ikkinchi guruh esa o'zbek xalqining jamoaviy hayot tarzi, jumladan, mahallaning tarixiy-etnografik jihatlarining Rossiya imperiyasi hukmronligi davridagi manbalar va statistik materiallarni tahlil qilishga bag'ishlangan;

Uchinchi guruh sovet davridagi mahalla faoliyatining cheklanishi va unga bo'lgan mafkuraviy munosabatning oqibatlarini aks ettirgan adabiyotlarni tahlil qiladi;

To'rtinchi guruhda O'zbekiston mustaqilligi davrida mahalliy o'zini o'zi boshqarish institutining huquqiy, ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy va madaniy xususiyatlarini yorituvchi adabiyotlar joylashtirilgan;

Beshinchi guruhda mavzuga doir xorijiy tadqiqotlarning qisqacha tahlili keltirilgan.

Mahallaning barpo etilishi, shakllanishi, rivoj topishi uzoq vaqtlardan beri mavjud. Biroq, xar qanday ijtimoiy institutlar transformatsion jarayonlarni boshidan kechiradi.

"Transformatsiya" tushunchasi lotin tilidan "transformatio" so'zidan kelib chiqib, o'zbek tilida "qayta o'zgarish", "qayta hosil bo'lish", "bir holdan boshqa holga yoki bir shakldan boshqa shaklga o'tish", "o'zgarish" degan ma'nolarni bildiradi [4, 68].

"Transformatsiya" termini ilk bor aniq bir shaxs tomonidan kiritilganligi haqida ma'lumot mavjud emas, chunki bu atama qadimgi lotin tilidan ("transformatio") kelib chiqqan va ko'plab sohalarida umumiy tushuncha sifatida qo'llaniladi. Birinchi navbatda biologiya, fizika, matematika kabi tabiiy fanlarda, keyinchalik esa ijtimoiy fanlarda ham keng tarqalgan.

“Transformatsiya” atamasi XIX asrda tabiiy fanlarda ayrim jarayonlarni tushuntirishda faol qo‘llanila boshlangan. Masalan, biologiyada bu atama organizmlar tuzilishi va ularning turli o‘zgarish jarayonlarini izohlashda ishlatilgan. Shuningdek, matematikada, ayniqsa geometriya va algebra sohalarida, figuralarning bir shakldan boshqa shaklga o‘tish jarayonlarini tushuntirish uchun qo‘llanilgan. Keyinchalik bu atama ijtimoiy va gumanitar fanlarga ham o‘tdi va jamiyat yoki institutlarning tashqi va ichki omillar ta’siridagi o‘zgarish jarayonlarini izohlashda keng qo‘llanila boshladi.

Demak, “transformatsiya” so‘zi biror tizim, institut yoki strukturaning asl holatidan boshqa holatga o‘zgarishi, yangilanishi yoki qayta shakllanishini anglatadi[5, 23-27]. Bu jarayonda uning vazifalari, tuzilishi, maqsadlari yoki ahamiyati zamonaviy talablar va sharoitlarga moslashtiriladi. Transformatsiya, odatda, tashqi yoki ichki omillar ta’sirida sodir bo‘lib, o‘zgarishlarni talab qiladigan ijtimoiy, iqtisodiy yoki texnologik muhitga moslashish uchun qo‘llaniladi.

Shuningdek, transformatsiya nafaqat tuzilmaviy o‘zgarishlarni, balki institut yoki tashkilotning funksiyalari va qadriyatlariga ta’sir etishini ham bildirishi mumkin.

Transformatsiyalashuvi jarayonlari – bu biror bir tizim yoki institutning o‘zgaruvchi ijtimoiy, iqtisodiy yoki siyosiy muhitga moslashish jarayoni bo‘lib, unda uning strukturasi, vazifalari va maqsadlari yangilanadi va qayta shakllantiriladi.

Transformatsiyalashuvi jarayonlari institut yoki tizimning an’anaviy vazifalarini saqlagan holda uning zamonaviy jamiyatga mos keladigan tuzilma sifatida qayta shakllanishini ta’minlaydi. Bu jarayon natijasida u yangi vazifalar va xizmatlarni o‘ziga qo‘shib, jamiyatda muhim ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy rol o‘ynaydigan strukturaga aylanadi.

O‘zbekistonda mahalla instituti transformatsiyalashuvi jarayonlari mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish ehtiyojlariga muvofiq ravishda an’anaviy mahalla tuzilmasini yangilash va uni jamiyatda faol ijtimoiy rolga ega qilishga qaratilgan. Bu jarayonda mahalla instituti faqat aholini qo‘llab-quvvatlash va jamoatchilik nazoratini amalga oshirish bilan cheklanmasdan, balki davlatning ijtimoiy siyosatini amalga oshirishda muhim ijrochi sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Transformatsiyaning asosiy yo‘nalishlari quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

1. Ijtimoiy yordam va qo‘llab-quvvatlash xizmatlari kengayishi: Mahallalar orqali aholiga turli ijtimoiy xizmatlar, yordamlar va manfaatdor dasturlar yetkazib berilmoqda. Buning natijasida mahalla fuqarolar uchun dastlabki murojaat joyi, ularning muammolarini yechish va qo‘llab-quvvatlash markazi sifatida rivojlanmoqda.

2. Ish bilan ta’minlash va iqtisodiy yordam: Mahallalar ishsizlikka qarshi kurashda va yangi ish o‘rinlarini yaratishda ishtirok etmoqda. Ular kasbiy o‘quv kurslari tashkil etish, aholini tadbirkorlikka o‘rgatish kabi iqtisodiy dasturlarni amalga oshirib, aholining turmush darajasini oshirishga hissa qo‘shmoqda.

3. Fuqarolik mas'uliyati va ijtimoiy nazoratni kuchaytirish: Mahallalar fuqarolar o'rtasida ijtimoiy birlik, adolat va mas'uliyatni shakllantirishda ahamiyatli rol o'ynaydi. Shu bilan birga, mahalla instituti orqali jinoyatchilikni kamaytirish, yoshlarni to'g'ri yo'lga boshlash kabi vazifalar ham bajarilmoqda.

4. Ma'lumot almashish va ijtimoiy siyosatni amalga oshirishda ko'prik vazifasini bajarish: Mahalla instituti davlat bilan aholi o'rtasidagi ko'prik vazifasini o'tayotgani bois, mahalliy muammolarni yuqori darajadagi tashkilotlarga yetkazish va ularni samarali hal qilish imkonini bermoqda.

5. Aholining madaniy va ma'naviy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash: Mahallalarda turli madaniy tadbirlar, ma'naviy-ma'rifiy uchrashuvlar o'tkazish orqali aholining milliy va madaniy qadriyatlarga bo'lgan e'tiborini oshirish ishlari olib borilmoqda.

O'zbekistonda mahalla institutining transformatsiyasi uning nafaqat an'anaviy qiymatlarini saqlab qolishi, balki zamonaviy davlat boshqaruvidagi yordamchi vazifasini kuchaytirishi, shuningdek, ijtimoiy, iqtisodiy, va madaniy rivojlanishda muhim omil bo'lishiga qaratilgan.

Ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar. O'zbekistonda iqtisodiy islohotlar va bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayoni mahalla institutining vazifa va rollariga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Mahalla instituti avvalambor aholini ijtimoiy qo'llab-quvvatlashdagi asosiy tizim sifatida o'z mavqeini saqlab qolgan bo'lsa-da, uning samarali faoliyat yuritishi ko'p hollarda davlat va xususiy sektorning qo'llab-quvvatloviga bog'liq bo'lib qolmoqda.

Iqtisodiy islohotlar jarayonida davlat mahallalar orqali aholiga turli ijtimoiy xizmatlar ko'rsatishni yo'lga qo'ymoqda. Mahallalar kam ta'minlangan oilalarni aniqlash, ijtimoiy yordam taqdim etish va aholining turmush sharoitini yaxshilashda muhim rol o'ynamoqda. Biroq, iqtisodiy resurslarning yetishmasligi bu jarayondagi asosiy qiyinchiliklardan biridir. Mahallalar ko'p hollarda talab qilingan moliyaviy yordamni o'z vaqtida va yetarli miqdorda ta'minlay olmaydi, bu esa aholining ijtimoiy ehtiyojlarini to'liq qondirish imkoniyatini cheklaydi.

Shu bilan birga, mahallalar o'z aholisining iqtisodiy ahvolini yaxshilashga qaratilgan yangi tashabbuslarni ham qo'llab-quvvatlamokda. Xususan, kichik biznes va tadbirkorlik faoliyatini rag'batlantirish orqali mahallalardagi qo'shnilar o'rtasida iqtisodiy rivojlanish uchun yangi imkoniyatlar yaratilmoqda. Bu mahallalarning aholi bilan yaqin aloqada bo'lishidan kelib chiqadigan afzalliklardan foydalanishga imkon beradi. Kichik biznes uchun shart-sharoit yaratish mahallalarda yangi ish o'rinlari tashkil etishga va aholining daromad manbalarini kengaytirishga yordam bermoqda.

Mahallalarning ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishdagi faol roli aholining davlat va jamiyat bilan yaqin aloqada bo'lib, ularning turmush sharoitini yaxshilashga qaratilgan davlat siyosatlarini

yanada samarali amalga oshirishga imkon yaratadi. Bunday chora-tadbirlar mahallalarning ijtimoiy qo'llab-quvvatlovchi asosiy tizim sifatidagi mavqeini saqlab qolishiga yordam beradi.

Siyosiy o'zgarishlar. O'zbekistonda davlatning mahalla institutiga bo'lgan yondashuvidagi o'zgarishlar va ma'muriy islohotlar mahalla institutini mustahkamlashda muhim qadamlardan biri hisoblanadi. Mahalla instituti jamoat boshqaruvining ajralmas qismi sifatida aholiga davlatning ijtimoiy siyosati samarali yetkazish vazifasini bajarmoqda. Bu maqsadda davlat turli ijtimoiy dasturlarni, jumladan, kam ta'minlangan oilalar va ehtiyojmand qatlamlarni qo'llab-quvvatlash dasturlarini mahallalar orqali amalga oshirishni qo'llab-quvvatlamqda.

Mahallalarning bunday jarayondagi ishtiroki ularning davlat bilan aholi o'rtasidagi o'zaro aloqalarni o'rnatuvchi "ko'pri" rolini mustahkamlaydi. Masalan, ijtimoiy yordam va ko'maklashuv dasturlari mahallalar orqali samarali yetkaziladi, bu esa joylardagi aholining zarur ehtiyojlarini aniqlashga va maqsadli yordamni ta'minlashga xizmat qiladi. Shuningdek, mahallalar orqali davlatning bir qator ijtimoiy dasturlari fuqarolarga tezkor va o'zaro ta'sirchan yo'l bilan yetkaziladi, bu esa jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Biroq, siyosiy jarayonlarda mahallalarning mustaqilligini saqlab qolish – murakkab vazifa. Byurokratik to'siqlar, idoralararo muvofiqlashtirish muammolari va davlatning nazorat funksiyalarining mahallalar faoliyatiga bosimi mahallalarning o'z tashabbuslarini erkin amalga oshirishga to'sqinlik qilishi mumkin. Shu sababli, mahallalarning mustaqil faoliyat yuritishini qo'llab-quvvatlash, ularning jamoat bilan aloqalarini oshirish va davlat organlari bilan bo'lgan o'zaro munosabatlarni takomillashtirish muhim hisoblanadi.

Mahallalarning jamoat boshqaruvidagi roli va ahamiyatini mustahkamlash uchun ularning faoliyatidagi byurokratik jarayonlarni soddalashtirish va qaror qabul qilishda mahallalarning ovozini kuchaytirishga qaratilgan chora-tadbirlarni yo'lga qo'yish davlatning asosiy vazifalaridan biridir. Bunda mahallalar aholi manfaatlarini samarali himoya qilish, ularning ijtimoiy-iqtisodiy muammolarini aniqlash va hal etishda muhim institut sifatida o'z o'rnini yanada mustahkamlashi mumkin.

Madaniy o'zgarishlar. Globallashtirish va zamonaviylashtirish jarayonlari mahallalardagi madaniy hayotga katta ta'sir ko'rsatmoqda. Global ta'sirlar natijasida yoshlar va o'rta yoshdagi aholi orasida an'anaviy qadriyatlarga nisbatan zamonaviy qadriyatlarga qiziqish kuchayib, mahallalardagi madaniy muhit o'zgarmqda. Bugungi kunda yoshlar axborot texnologiyalari, ijtimoiy tarmoqlar va global trendlar ta'sirida an'anaviy madaniy qadriyatlarga nisbatan yangi tushunchalarni ko'proq qabul qilayotgani kuzatilmoqda. Bu o'zgarishlar mahallalardagi qadriyatlar va ijtimoiy normalarni qayta shakllantirishi mumkin.

Shu bilan birga, zamonaviy madaniy tadbirlar, yangi usullar va texnologiyalar mahallalarning jamoat hayotiga yangicha mazmun kiritish imkonini beradi. Masalan, turli xil

ommaviy tadbirlar, madaniy-ma'rifiy kurslar va zamonaviy anjumanlar mahallalarda o'tkazilishi orqali jamoat hayotiga zamonaviy elementlar kiritilmoqda. Bunday tadbirlar mahalla aholisiga zamonaviy qadriyatlar bilan tanishish imkonini beradi, bu esa ularning hayot tarzi va madaniy dunyoqarashini boyitadi.

Biroq, bunday jarayonlar an'anaviy qadriyatlarni saqlab qolish muammosini ham keltirib chiqarmoqda. Ko'pincha, globallashtirish natijasida mahallalardagi an'anaviy urf-odatlar va qadriyatlar yoshlar orasida qadrsizlanishi mumkin. Mahallalar bu o'zgarishlarga javoban madaniy merosni saqlash va yoshlarni milliy qadriyatlarga nisbatan hurmat bilan qarashga yo'naltirish uchun faoliyat olib borishga majbur. Bu jarayonda mahallalar aholining turli qatlamlari o'rtasida madaniy muloqotni qo'llab-quvvatlash va zamonaviy qadriyatlarni an'anaviy urf-odatlar bilan uyg'unlashtirish vazifasini bajaradi.

Shunday qilib, globallashtirish va zamonaviylashtirish mahallalarda madaniy hayotni o'zgartirib, ularning jamoat hayotiga yangi elementlar olib kelmoqda. Biroq, bu jarayonda an'anaviy qadriyatlarni saqlab qolish va milliy madaniy merosni yosh avlodga yetkazish muhim vazifa bo'lib qolmoqda.

Urbanizatsiyaning ta'siri. Shaharlashish jarayoni O'zbekistondagi mahallalarning ijtimoiy tarkibi va faoliyatida sezilarli o'zgarishlarga olib kelmoqda. Urbanizatsiya natijasida ko'plab odamlar shaharlarga ko'chib o'tayotgani sababli, mahallalarda aholining ijtimoiy-iqtisodiy vaziyati o'zgarib, jamoat faoliyatining pasayishi kuzatilmoqda. Urbanizatsiya bilan birga kelgan yangi ish o'rinlari, turmush sharoitlari va axborot texnologiyalari mahallalardagi an'anaviy qadriyatlarga va faoliyatga ta'sir o'tkazmoqda.

Shaharlar va yirik aholi punktlarida joylashgan mahallalar aholi bilan ishlashda yangi yondashuvlar talab etayotgan joylarga aylanmoqda. Masalan, tezkor aloqa vositalari, elektron xizmatlar va raqamli texnologiyalar orqali mahalla aholisiga murojaat qilish va ularning ehtiyojlarini aniqlash talab etilmoqda. Bu yangi yondashuvlar mahalla faoliyatining zamonaviylashtirishiga va aholining talablariga javob berish qobiliyatini oshirishga yordam berishi mumkin.

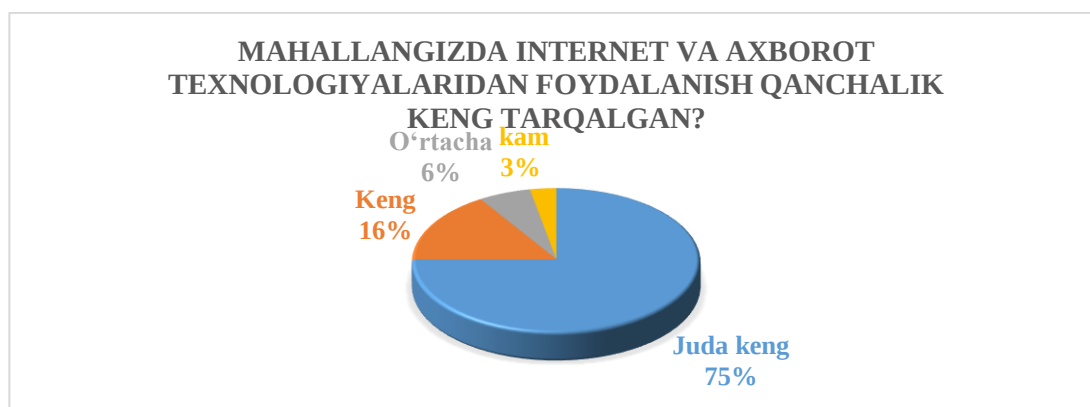
Biroq, shaharlashish jarayonida mahallalarning shaxsiy identifikatsiya va ko'maklashuv funksiyalari alohida ahamiyat kasb etadi. Mahalla – shahar muhitida ham qo'shnichilik munosabatlarini saqlab qoluvchi asosiy birliklardan biri bo'lib qolmoqda. Urbanizatsiya natijasida shunday joylarda ko'pincha qo'shnichilik aloqalari susayishi mumkin, biroq mahalla orqali aholi o'rtasidagi ijtimoiy hamkorlikni saqlash va rivojlantirish imkoniyati mavjud. Bu esa mahallalarni nafaqat davlat siyosatlarini amalga oshiruvchi institut, balki aholining qo'shnichilik munosabatlarini saqlab qoluvchi jamoatchilik tuzilmasi sifatida muhim ahamiyatga ega ekanini ko'rsatadi.

Shuningdek, shaharlashish jarayonida mahallalarning shaxsiy identifikatsiyasi saqlanib qolishi aholining turli madaniy qadriyatlarini birlashtirishga yordam beradi. Mahalla bu jarayonda aholining ijtimoiy va madaniy jihatdan qo'llab-quvvatlanishini ta'minlash orqali shaxsiy munosabatlarni mustahkamlash, jamoatchilikka bog'liqlik hissini kuchaytirishda muhim rol o'ynaydi.

Globallashuvning ta'siri. Globallashuv natijasida mahallalarda yangi tushunchalar va tendensiyalar keng tarqalmoqda. Jumladan, mahallalarda zamonaviy xizmatlarni joriy qilish, internet va axborot texnologiyalaridan foydalanish kabi zamonaviy vositalarning qo'llanilishi ahamiyatli rol o'ynamoqda. Bu o'zgarishlar mahalla aholisi, ayniqsa, yoshlar uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda, ular internet orqali dunyodagi turli bilimlar va tajribalarga ega bo'lishmoqda, bu esa zamonaviy dunyoqarashni shakllantirishga yordam bermoqda.

Global madaniyat ta'siri ostida mahallalarda yoshlar o'rtasida zamonaviy hayot tarziga qiziqish oshib bormoqda. Masalan, ijtimoiy tarmoqlarda faollik, zamonaviy musiqa va modaga qiziqish yoshlarning turmush tarzi va qiziqishlariga ta'sir ko'rsatmoqda. Bundan tashqari, zamonaviy texnologiyalar va elektron xizmatlardan foydalanish yoshlar uchun qulayliklar yaratib, ularning an'anaviy qadriyatlarga munosabatini ham o'zgartirmoqda.

Ushbu jarayonlarni o'rganish maqsadida mahallalardagi zamonaviy xizmatlar, texnologiyalar va global madaniyat ta'sirining yoshlar qadriyatlari va mahalla hayotidagi o'zgarishlarga ta'sirini aniqlashga qaratilgan so'rovlar o'tkazdik. Ushbu jarayonlarni o'rganish maqsadida mahallalardagi zamonaviy xizmatlar, texnologiyalar va global madaniyat ta'sirining yoshlar qadriyatlari va mahalla hayotidagi o'zgarishlarga ta'sirini aniqlashga qaratilgan so'rovlar o'tkazdik. So'rovnomada Toshkent viloyatidagi "Turkiston" mahallasida istiqomat qiluvchi 250 nafar 20 yoshdan 35 yoshgacha bo'lgan 136 ta erkak va 114 ta ayol respondentlar qatnashdi. Respondentlarning 25% ishlaydi, 25% ishsiz, 25% oliy ma'lumotli va 25% o'rta maxsus ma'lumotga ega tanlovida belgilandi. Ular bilan o'tkazilgan tadqiqotimizda qo'yidagilar aniqlandi (rasm 1).

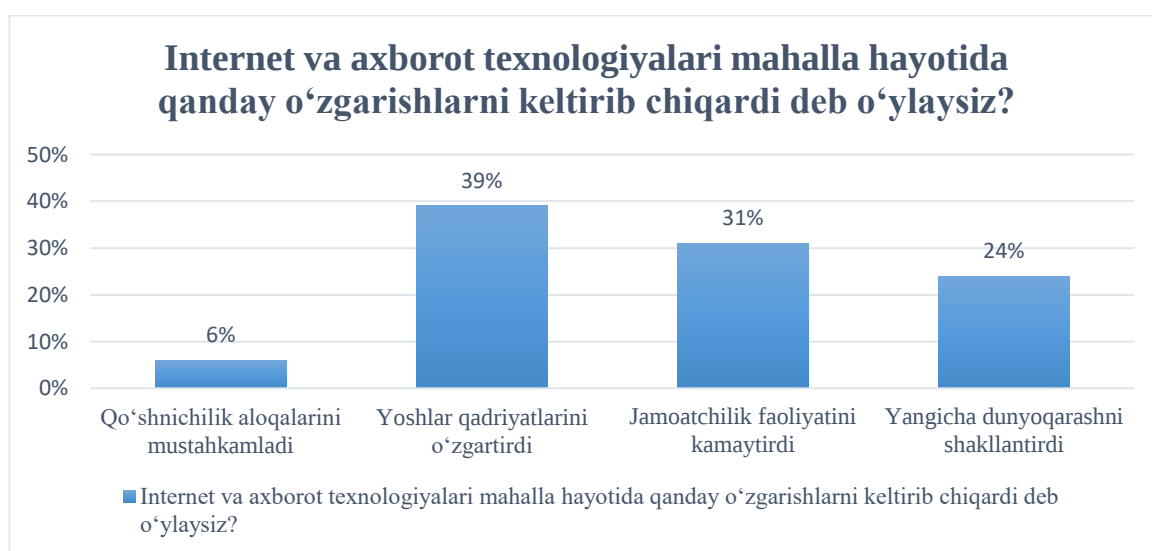

Rasm 1. Mahallada internet va axborot texnologiyalaridan foydalanish darajasi

Tadqiqot natijalariga asosan, Toshkent viloyatidagi mahallada internet va axborot texnologiyalaridan foydalanish darajasi yuqori ekanligi aniqlandi. Jumladan, respondentlarning 75 foizi internet va axborot texnologiyalaridan foydalanishni “Juda keng” deb baholagan. Bu esa ushbu hududdagi aholining ko‘p qismi zamonaviy axborot texnologiyalari va internetdan foydalanish imkoniyatiga ega ekanligini ko‘rsatadi. Bunday yuqori foiz ko‘rsatkichlar mahalla aholisining globallashtiruv jarayonlariga tezroq moslashayotganini, ularning turmush tarzida texnologiyalarning katta o‘rin tutayotganini anglatadi. Axborot texnologiyalarining keng tarqalishi yoshlar qadriyatlarini va ijtimoiy munosabatlarga ham ta’sir o‘tkazishi mumkin. Ya’ni, yoshlar o‘rtasida global madaniyat elementlari qabul qilinishi va milliy qadriyatlar transformatsiyalashuvi jarayoni kuzatilishi ehtimoli bor.

Shu bilan birga, respondentlarning 16 foizi foydalanish darajasini “Keng” deb baholagan. Bu esa mazkur texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari keng ko‘lamli bo‘lib, biroq mahdudliklarga ega ekanligini ko‘rsatadi. 6 foiz respondent “O‘rtacha” va 3 foiz respondent “Kam” deb baholagan, bu esa ushbu hududda texnik imkoniyatlar va internet bilan ta’minlanganlik darajasida ayrim cheklanishlar mavjudligini anglatadi.

Umuman olganda, internet va axborot texnologiyalaridan foydalanishning juda keng tarqalganligi mahallalardagi yoshlar turmush tarzi va qadriyatlarida jiddiy o‘zgarishlarga olib kelishi mumkin. Bu o‘zgarishlar ijtimoiy munosabatlar va mahalla hayotida yangicha qarashlarning shakllanishiga sabab bo‘lishi ehtimoli yuqori (rasm 2).

Rasm 2. internet va axborot texnologiyalaridan foydalanishning yoshlar turmush tarzi va qadriyatlariga ta’siri

Respondentlarning javobiga ko‘ra, internet va axborot texnologiyalari mahalla hayotida quyidagi o‘zgarishlarga sabab bo‘lgan. Yoshlar qadriyatlarini o‘zgartirdi – 39%: Internet va axborot texnologiyalari yoshlar qadriyatlariga katta ta’sir ko‘rsatib, ularning kundalik hayotga va dunyoqarashga yangicha yondashishlarini ta’minlagan. Jamoatchilik faoliyatini kamaytirdi – 31%:

Texnologiyalar mahalla aholisining jamoat ishlariga bo'lgan qiziqishini pasaytirgan, bu esa umumiy ijtimoiy faollikka salbiy ta'sir ko'rsatgan. Yangicha dunyoqarashni shakllantirdi – 24%: Axborot texnologiyalari va internet orqali global ma'lumotlarga kirish imkoniyati mahalla aholisi, ayniqsa yoshlar orasida yangi dunyoqarashning shakllanishiga olib kelgan. Qo'shnichilik aloqalarini mustahkamladi – 6%: Internet va texnologiyalar orqali qo'shnichilik aloqalari ham muayyan darajada mustahkamlangan, ammo bu omilning ta'siri kamroq ekanligi ko'rinadi.

XULOSA

Ushbu natijalar mahalla hayotida internet va axborot texnologiyalarining ijtimoiy va madaniy o'zgarishlarga olib kelayotganini ko'rsatadi. Asosiy o'zgarishlar yoshlar qadriyatlari va dunyoqarashida kuzatiladi, shuningdek, jamoatchilik ishlariga qiziqishning kamayishi ijtimoiy birdamlikni pasaytirishi mumkin.

Biroq, bu jarayon mahallalarda an'anaviy qadriyatlar bilan zamonaviy qarashlar o'rtasidagi ziddiyatlarni ham keltirib chiqarishi mumkin. An'anaviy qadriyatlar mahallalarda qo'shnichilik, o'zaro yordam va hurmat asosida qurilgan bo'lsa, zamonaviy qarashlar, ko'pincha, shaxsiy erkinlikka, individuallikka va global madaniyatga moyillikni o'zida mujassam etadi. Natijada, yoshlar orasida an'analarga nisbatan qiziqish kamayishi yoki ularni yangi talablar bilan qayta ko'rib chiqish istagi paydo bo'lishi mumkin.

TAKLIFLAR

Birinchidan, globallashuv mahallalarda yangi qarashlar va zamonaviy tamoyillarni shakllantirishda katta ahamiyatga ega bo'lsa-da, bu jarayonda mahalliy an'ana va qadriyatlarni saqlab qolish ustovor maqsad bo'lishi kerak.

Ikkinchidan, mahallalar bu ziddiyatlarni bartaraf etish uchun zamonaviy va an'anaviy qarashlarni uyg'unlashtiruvchi, aholi o'rtasida madaniy muloqotni ta'minlovchi chora-tadbirlarni amalga oshirishlari zarur.

Uchinchidan, mahallalardagi jamoatchilik faoliyatini rivojlantirish, ularning aholi bilan ishlashdagi samaradorligini oshirish uchun katta imkoniyatlar va bulardan unumli foydalanish zarur.

To'rtinchidan, davlat va xususiy sektor hamkorligida mahallalarni iqtisodiy, madaniy va ijtimoiy jihatdan qo'llab-quvvatlash uchun turli mexanizmlar yaratilishi maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Маколевский А.О. Авеста. – Баку, 1960. – С. 89-92.; Бойс М. Зароастрийцы: Варования и обычаи. – Москва: Наука, 1988. – С. 200-201.; Дорошенко Е.А. Зароастрийцы в Иране. – Москва: Наука, 1982. – С. 84-99.; Mahmudov T. Avesto haqida. – Toshkent: Sharq, 2000. – B. 13.; Tohir Karim. Muqaddas Avesto izidan. – Toshkent, 2000.; Homidov H. Avesto

fayzlari. – Toshkent, 2001. – B. 57-61.; Avesto yasht kitobi / Isxoqov M. tarjimasi. – Toshkent: Sharq, 2001; Avesto - tarixiy badiiy yodgorlik / Asqar Mahkam tarjimasi. -Toshkent: Sharq, 2001.

2. Маколевский А.О. Авеста. – Баку, 1960. – С. 89.

3. Ishquvatov V, Tolipov F. Mahalla: o'tmishda va bugun. – Toshkent: Navro'z, 2014. – B. 10.

4. B.N. Navruz-Zoda, Sh.X. Muxitdinov. Kommunal xizmat ko'rsatish sohasida raqamli transformatsiya jarayoni. "Servis" ilmiy-amaliy jurnali. №2. 2021y. – B. 68.

5. [Brand, Ulrich. GAIA - Ecological Perspectives for Science and Society](#), Volume 25, Number 1, 2016, pp. 23-27 (5)

6. ZAITOV E. Retrospective Approach to Scientific Researches on "Orphan hood" at Different Periods //ECLSS Online 2020a. – 2020. – C. 103.

7. ZAITOV E. K. THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO SOCIAL WORK WITH DEVIANT YOUTH PRONE TO HARMFUL HABITS //THEORETICAL & APPLIED SCIENCE Учредители: Теоретическая и прикладная наука. – 2021. – №. 12. – С. 1067-1069.

8. Zaitov E. X. et al. " Social monitoring" as a component of the social protection system in the postinstitutional adaptation period //Journal of Critical Reviews. – 2020. – Т. 7. – №. 5. – С. 827-831.

9. Kholmamatovich Z. E. et al. THE ROLE OF GUARDIANSHIP AND TRUSTEESHIP IN THE SOCIAL PROTECTION OF THE INTERESTS OF SOCIALLY ORPHANED CHILDREN //International Engineering Journal For Research & Development. – 2021. – Т. 6. – №. 2. – С. 2-2.

10. Зайтов Э. Х. ИНСТИТУЦИОНАЛ МУАССАСА БИТИРУВЧИЛАРИНИ ЖАМИЯТГА ИЖТИМОЙЛАШУВИНИНГ УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИ //Журнал Социальных Исследований. – 2020. – №. SPECIAL 1.